

حسابداری تسهیلات بانکی در قالب بانکداری بدون ربا

نوشته: مسعود دادگر

از دیدگاه استفاده کنندگان

مقدمه

● تحول ایجاد شده در سیستم بانکی کشور و تصویب لایحه قانونی عملیات بانکی بدون ربا در شهریورماه سال ۱۳۶۲ موجب شد تسهیلات بانکی مختلفی که تا آن زمان ارائه می شد در چارچوب عملیات بانکی بدون ربا قرار گرفته و از طریق عقود اسلامی مختلف در اختیار متقاضیان قرار داده شود. در این مقاله سعی شده است به تسهیلات بانکی مختلف از دیدگاه حسابداری و به عنوان یکی از راههای تأمین منابع مالی، به اجمال پرداخته شود. ●

شده باید تعیین گردد. طبق ماده ۷ آیین نامه، بانکها از فروش محصولات تولیدی پیش خرید شده قبل از سررسید تحویل، منع شده اند و مطابق ماده ۸ آیین نامه، بانکها مکلفند محصولات تولیدی پیش خرید شده را پس از سررسید مدت معامله در اسرع وقت به فروش برسانند.

ورق بزنید

۱ - معاملات سلف

معاملات سلف طبق ماده یک آیین نامه معاملات سلف و مقررات موقت اجرایی آن عبارت است از پیش خرید نقدی محصولات تولیدی به قیمت معین؛ و براساس بند «ه» از ماده ۵ این آیین نامه محل تحویل محصولات پیش خرید

حسابداری تسهیلات بانکی

چنانکه ملاحظه می شود، مواد اشاره شده همگی بر مبادله محصول بین بانکها و استفاده کننده از تسهیلات سلف تأکید دارند. عرف معمول در جامعه نیز همین تعریفها را از معاملات سلف ارائه می دهد. در حالی که امکان دارد اصلاً کالای موضوع قرارداد تولید نشود و بانک نیز به عنوان خریدار هیچگونه کنترلی بر این موضوع ندارد.

طبق ماده ۶ آیین نامه معاملات سلف و مقررات موقت اجرایی آن «بانکها در صورتی مجاز به پیش خرید محصولات تولیدی می باشند که زمان تحویل کل محصولات به بانک از زمان تاریخ انجام معامله حداکثر یک سال باشد».

در این قلمرو مشاهده شده است که در مواردی بانکها اقدام به تبدیل بدهی سنوات قبلی شرکتها در قالب معاملات سلف چند ساله کرده اند که قرارداد سلف مزبور هر ساله تجدید شده است و ضمن اینکه تمدید قرارداد جنبه صوری دارد، کالای پیش خرید شده نیز صرفاً جهت تکمیل قرارداد انتخاب شده است و اصولاً توان شرکت در تولید و تحویل کالا مدنظر قرار نگرفته است که موارد مذکور صحت قرارداد را حتی در شکل صوری، مورد تردید قرار می دهد.

حال با توجه به ماهیت معاملات سلف و وقوع کلیه شرایط آن، از دیدگاه حسابداری باید معاملات مزبور به شکل زیر در دفاتر متعکس شود:

الف) پس از انعقاد قرارداد سلف و دریافت وجه آن:

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک	پیش دریافت فروش کالا	قیمت فروش سلف
ب) در سررسید و پس از تحویل محصول		
بدهکار	بستانکار	معادل
پیش دریافت فروش کالا	فروش	قیمت فروش سلف
تخفیف سلف	فروش	مايه التفاوت قیمت فروش نقدی و قیمت فروش سلف

با توجه به تعاریف فوق الذکر و روش انعکاس معاملات در دفاترهای حسابداری، مشخص می شود که استفاده کننده از تسهیلات بانکی سلف، تعهد تحویل محصول در محل و موعد مشخصی را بر عهده دارد و هزینه های ناشی از تغییر شرایط فوق از طرف بانک، بر عهده خود بانک است؛ یعنی اگر محل تحویل یا زمان تحویل از طرف بانک تغییر کرد، هزینه هایی از قبیل حمل و نقل اضافی و انبارداری به عهده بانک خواهد بود، یا در صورتی که فروش محصول بر عهده استفاده کننده از تسهیلات گذاشته شود، هزینه های توزیع و فروش به عهده بانک خواهد بود، در حالیکه در موارد بسیاری عملاً هیچیک از شرایط فوق اجراء نمی شود؛ یعنی نه تنها بانک اطمینانی از تولید محصول پیش خرید شده ندارد بلکه اصولاً کالایی مبادله نمی شود تا هزینه های ذکر شده معنی پیدا کند و عنوان معاملات سلف صرفاً به صورت معامله ای صوری جهت اعطای وام به وام گیرنده به کار می رود و وام گیرنده در مقابل وام اخذ

شده فقط متعهد به پرداخت اصل و سود تضمین شده در سررسید معین می باشد. لذا از دیدگاه حسابداری قراردادهای سلف در موارد یاد شده ماهیت اصلی خود را از دست داده و مانند یکی از عملیات بانکداری سنتی بشرح زیر در حسابها ثبت و هزینه مربوط بعنوان هزینه مالی تلقی می شود:

الف) هنگام دریافت تسهیلات سلف

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک	تسهیلات بانکی پرداختی	وجه نقد دریافت شده
هزینه های سنوات آتی	تسهیلات بانکی پرداختی	کل سود تضمین شده

گفتنی است که وثیقه تسهیلات پرداختنی فوق، اوراق بهادار (سفته) است. که معادل ضربی از مبلغ قرارداد تعیین می شود و در اینجا از نحوه ثبت آن در دفاتر حسابداری و هزینه تمبر سفته های مربوط که به استفاده کننده از تسهیلات تحمیل می گردد، صرف نظر می شود.

ب) در پایان هر دوره مالی (در صورتی که سررسید در دوره مالی بعد باشد):

بدهکار	بستانکار	معادل
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	سود تضمین شده مربوط به دوره مالی

ج) زمان باز پرداخت تسهیلات:

بدهکار	بستانکار	معادل
تسهیلات بانکی پرداختی	تسهیلات بانکی	وام اخذ شده با ضافه سود تضمین شده
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	مانده پیش پرداخت

همانگونه که در بالا اشاره شد، در قرارداد اداهای سلف منعقد شده بین بانکها و اشخاص حقوقی یا حقیقی، بانکها هیچگونه کنترلی بر تولید کالای پیش خرید شده (موضوع قرارداد) و موارد مربوط به آن ندارند و منظور از انعقاد قرارداد صرفاً پرداخت وام و دریافت اصل و سود تضمین شده در سررسید است.

۲ - اجاره به شرط تملیک

اجاره به شرط تملیک، طبق ماده یک آیین نامه اجرایی مربوط، عقد اجاره ای است که در آن شرط شده باشد مستأجر در پایان مدت اجاره عین مستأجره را (در صورت عمل به شرایط مندرج در قرارداد) مالک شود. بر اساس

مفاد ماده ۱۳ آیین نامه موقت اجرائی اجاره به شرط تملیک، بانکها موظفند در قرارداد شرط کنند که در پایان مدت اجاره و پس از پرداخت آخرین قسط مال الاجاره و با پس از پرداخت و تسویه کامل باقیمانده مال الاجاره (قبل از پایان مدت اجاره)، در صورتی که کلیه تعهدات دیگر مستأجر طبق قرارداد کاملاً انجام شده باشد، عین مستأجره به ملکیت مستأجر درآید.

مفاد مواد فوق و سایر مواد آیین نامه موقت اجرائی اجاره به شرط تملیک، منافاتی با تعریف اجاره به شرط تملیک، به عنوان یکی از راههای متداول تأمین منابع مالی ندارد. لذا بهای فروش کالا در اجاره به شرط تملیک به شرح زیر محاسبه می شود:

$$\begin{array}{r} \text{بهای خرید کالا} \\ \times \times \\ \hline \text{سود مورد نظر بانک} \\ \times \times \\ \hline \text{بهای فروش اجاره به شرط تملیک} \\ \times \times \\ \hline \hline \end{array}$$

همانگونه که از تعاریف ذکر شده در فوق برمی آید، تا زمانی که خریدار آخرین قسط اجاره به شرط تملیک را پرداخت نکرده است، کالای مورد اجاره از نظر حقوقی، متعلق به فروشنده (طرف دیگر قرارداد اجاره به شرط تملیک) است و این محدودیت باید در ثبت معامله مزبور در حسابها منعکس شود.

اجاره به شرط تملیک روشهای مختلفی دارد و ثبت آنها در دفاتر حسابداری نیز گوناگون است (برای اطلاع بیشتر به مقاله حسابداری اجاره بشرط تملیک، نشریه شماره ۷۸-۷۷ حسابدار مراجعه شود). بنابراین در این مقاله از ارائه روشهای گوناگون و چگونگی ثبت آنها در دفاتر حسابداری خودداری می شود و تنها، به طور خلاصه، به لزوم انجام ثبتهای زیر در دفاتر اکتفا می گردد:

الف - هنگام انعقاد عقد قرارداد اجاره به شرط تملیک:

بدهکار	بستانکار	معادل
اموال	تسهیلات بانکی برداختنی	اصل مبلغ قرارداد
	هزینه های سنوات آتی تسهیلات بانکی برداختنی	کل سود تضمین شده

ب - زمان پرداخت اجاره تا اتمام موضوع قرارداد:

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک (فروشنده)	بانک	مبلغ اجاره طبق قرارداد

ج - پس از اتمام اجاره و انتقال مالکیت:

بدهکار	بستانکار	معادل
اموال	اموال اجاره به شرط تملیک	بهای تمام شده اموال اجاره به شرط تملیک

قیمت تمام شده اموال مزبور مشخص باشد. ضمناً به منظور جایگزین کردن اموال فوق، در پایان عمر مفید آنها، باید مانند سایر اموال و برطبق قوانین مربوط، استهلاك محاسبه شود و در حساب استهلاك انباشته اموال اجاره به شرط تملیک منظور گردد. لازم به ذکر است که در صورتهای مالی نهایی، ارزش اموال اجاره به شرط تملیک به صورت خالص و پس از کسر استهلاك انباشته منعکس می شود. در پایان مدت قرارداد نیز پس از انتقال اموال اجاره به شرط تملیک به حساب اموال، استهلاك انباشته مربوط، به حساب استهلاك انباشته منتقل خواهد شد. اما در عمل و به صورت واقع، در بسیاری از این نوع معاملات، بانک به عنوان فروشنده کالا طی قرارداد اجاره به شرط تملیک، کالایی را به خریدار نمی فروشد و قرارداد تنظیم شده جنبه صوری دارد زیرا بانک بر اساس فاکتور با مدارک خرید کالای ارائه شده توسط متقاضی اقدام به انعقاد قرارداد و پرداخت وجه می کند و اصولاً در این قبیل موارد فاکتوری از طرف فروشنده اولیه کالا به نام بانک صادر نمی گردد، لذا فاکتور موجود نزد خریدار (متقاضی) به قیمت خرید نقدی بوده و متقاضی ناگزیر است تفاوت بهای نقدی و اجاره به شرط تملیک (سود اجاره به شرط تملیک از نظر بانک) را به صورت جداگانه در حسابها منعکس کند. حال با توجه به مطالب فوق، می پردازیم به آنچه در موارد یاد شده در عمل تحت نام اجاره به شرط تملیک به صورت تسهیلات بانکی در اختیار متقاضی قرار می گیرد. بانک بر نحوه استفاده از دارایی خریداری هیچگونه نظارتی ندارد و آنچه به عنوان وظیفه انجام می دهد، دریافت اقساط و سود تضمین شده مشخص تا پایان مدت بازپرداخت است، لذا این قبیل تسهیلات نیز از نظر حسابداری به صورت یکی از عملیات بانکداری سنتی شرح زیر در دفاتر منعکس و هزینه مربوط بعنوان هزینه مالی ثبت می شود:

الف - هنگام دریافت تسهیلات:

بدهکار	بستانکار	معادل
اموال	تسهیلات بانکی برداختنی	اصل مبلغ قرارداد
	هزینه های سنوات آتی تسهیلات بانکی برداختنی	کل سود تضمین شده

ب - زمان بازپرداخت اقساط تا تسویه تسهیلات:

بدهکار	بستانکار	معادل
تسهیلات بانکی برداختنی	بانک	اصل و سود تضمین شده
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	سود تضمین شده هر قسط

با توجه به عملیات فوق مشاهده می شود که شرایط مختلف قرارداد به هیچ ترتیبی در دفاتر انعکاس نمی یابد و اساساً لزومی به انعکاس آنها و نگهداری حسابهای اختصاصی احساس نمی شود. لذا سود حاصل از قرارداد اجاره به

ورق بزیید

به این نکته باید اشاره کرد که هزینه های انجام شده ای که به خاطر افزایش عمر مفید اموال اجاره به شرط تملیک انجام می شود، مانند هزینه های تعمیرات اساسی، باید به حساب اموال اجاره به شرط تملیک مربوط منظور گردد تا

حسابداری تسهیلات بانکی

شرط تملیک به طور مجزا مشخص نیست و از این مهمتر در مورد داراییهایی است که نقل و انتقال آنها نیازی به انجام تشریفات خاص از قبیل ثبت اسناد مالکیت در محضر اسناد رسمی ندارد و استفاده کننده از تسهیلات اجاره به شرط تملیک می تواند دارایی خریداری شده را به فروش برساند و بانک نیز کنترلی بر این گونه امور ندارد.

۳ - معاملات مشارکت مدنی

مشارکت مدنی براساس ماده یک آیین نامه مشارکت مدنی و مقررات موقت اجرایی آن عبارت است از درآمیختن سرمایه نقدی و یا جنسی متعلق به اشخاص حقیقی و یا حقوقی متعدد به نحو مشاع، به منظور انتفاع، طبق قرارداد. براساس ماده ۳ آیین نامه پیشگفته، «مشارکت مدنی در صورتی شکل و تحقق خواهد یافت که شرکاء طبق قرارداد، سرمایه نقدی خود را به حساب مخصوصی که در بانک برای شرکت، افتتاح می گردد واریز نمایند و در صورتی که سرمایه جنسی باشد، طبق مقررات مشارکت مدنی این سرمایه به صورت مشاع درآمده باشد.» ماده ۴ آیین نامه مشارکت مدنی و مقررات موقت اجرایی آن می گوید: «مشارکت مدنی پس از اتمام موضوع شرکت، تصفیه حساب و مرتفع می شود.»

براساس ماده ۱۲ آیین نامه مزبور، بانکها موظفند بر نحوه اداره شرکت مدنی تا اتمام معامله و یا معاملات موضوع شرکت و تسویه حساب، طبق قرارداد، نظارت کافی به عمل آورند.

با توجه به آنچه در بالا گفته شد، در صورت تحقق تمامی شرایط قرارداد مشارکت مدنی، باید ثبتهای زیر در حسابهای متقاضی انجام شود:

الف - در صورتی که سرمایه دریافتی از بانک، نقدی باشد:
۱ - دریافت سهم بانک:

بدهکار	بستانکار	معادل
--------	----------	-------

بانک حساب جاری مشترک حساب مشترک مشارکت مدنی وجوه دریافتی از بانک
۲ - تخصیص سهم متقاضی:

بدهکار	بستانکار	معادل
--------	----------	-------

بانک حساب جاری مشترک بانک سهم متقاضی در مشارکت مدنی
ب - در صورتی که سرمایه غیر نقدی باشد:

سهم سرمایه غیر نقدی بانک و متقاضی، به مبلغ تقویم شده و به شرح زیر در دفاتر ثبت می شود:

۱ - هنگام دریافت سهم بانک:

بدهکار	بستانکار	معادل
--------	----------	-------

اموال یاداری مشترک حساب مشترک مشارکت مدنی سهم بانک یا آورده غیر نقدی تقویم شده بانک

۲ - هنگام تخصیص سهم متقاضی

بدهکار	بستانکار	معادل
--------	----------	-------

اموال یاداری مشترک اموال یاداری مربوط سهم متقاضی، معادل آورده غیر نقدی تقویم شده متقاضی

ج - زمان استفاده از سرمایه حاصل از مشارکت مدنی که براساس تقاضای متقاضی و تأیید بانک می باشد، به شرح زیر در دفاتر ثبت می شود:

بدهکار	بستانکار	معادل
--------	----------	-------

بانک بانک حساب جاری مشترک مبلغ استفاده شده

د - پس از به کارگیری سرمایه حاصل از مشارکت مدنی تمامی عملیات تجاری یا تولیدی مربوط باید به تفکیک در حسابهای مربوط به حساب عملکرد و سود و زیان مشارکت مدنی، مانند حسابهای خرید مواد مشارکت مدنی، دستمزد مشارکت مدنی، سربار مشارکت مدنی و فروش مشارکت مدنی ثبت شود تا سود و زیان حاصل از مشارکت مدنی جداگانه مشخص شود. در پایان مدت قرارداد و پس از مشخص شدن میزان سود یا زیان حاصل از مشارکت، زمان تسویه فرامی رسد که به شرح زیر در دفاتر منعکس می شود:

بدهکار	بستانکار	معادل
--------	----------	-------

سودوزبان مشترک مشارکت مدنی حساب مشترک مشارکت مدنی سهم سود بانک

- هنگام پرداخت سهم بانک از مشارکت مدنی:

بدهکار	بستانکار	معادل
--------	----------	-------

حساب مشترک مشارکت مدنی اصل و سود مربوط به سهم مدنی بانک از مشارکت مدنی

سودوزبان مشترک سودوزبان کل سهم سود متقاضی

مشارکت مدنی

ثبت آرتیکل های فوق در صورتی است که حاصل عملیات مشارکت مدنی به سود بینجامد و اگر نتیجه عملیات زیان باشد جای بدهکار و بستانکار در سئوهای مربوط تغییر می کند.

ولی در موارد بسیاری، در عمل به دلیل ثابت بودن میزان سود مورد انتظار و دریافتی بانک، اگر حاصل عملیات زیان یا سودی کمتر از سود پرداختی به بانک باشد، متقاضی باید مابه التفاوت را به حساب هزینه های مالی مشارکت منتقل کند که این امر در نظر نگرفتن اصول و مقررات معاملات مشارکت مدنی به حساب می آید.

حال با عنایت به اینکه یک حسابدار در برخورد با قرارداد مشارکت مدنی، به صورت یک اعتبار بانکی با سود تضمین شده ثابت و زمان باز پرداخت معین

با آن روبه روی می شود، ثبت تسهیلات دریافتی را به صورت زیر انجام می دهد:

الف - هنگام دریافت تسهیلات:

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک	تسهیلات بانکی پرداختی مبلغ دریافتی	
هزینه های سنوات آتی	تسهیلات بانکی پرداختی سودتضمین شده	

ب - در پایان دوره مالی (در صورتیکه زمان باز پرداخت در دوره مالی بعد باشد):

بدهکار	بستانکار	معادل
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	سودتضمین شده دوره مالی

ج - هنگام باز پرداخت:

بدهکار	بستانکار	معادل
تسهیلات بانکی پرداختی	بانک	اصل و سودتضمین شده
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	سودتضمین شده منتهک نشده

توجه به نتهای فوق که در عمل در دفترهای متقاضی صورت می گیرد، نشان می دهد که قرارداد در موارد یاد شده صرفاً به منظور اعطای تسهیلات به متقاضی منعقد شده و عملیات مزبور نیز از نظر متقاضی، مشابه اعتبارات معمول بانکداری سنتی انجام شده است.

۴ - معاملات مضاربه

طبق ماده یک آیین نامه مضاربه و مقررات موقت اجرائی آن، مضاربه قرارداد تجاری است که بین دو طرف (بانک و شخص حقیقی یا حقوقی دیگر) برای اجرای امور تجاری بسته می شود. در این قرارداد بانک عهده دار تأمین تمام منابع (سرمایه) لازم و طرف دیگر عهده دار کار برای اجرای امور تجارت می شود. و براساس ماده ۸ آیین نامه پیشگفته «بانک بر مصرف منابع (سرمایه) و برگشت آن و همچنین عملیات اجرائی مضاربه طبق قرارداد مربوطه نظارت خواهد کرد.»

با توجه به مفاد مواد پیشگفته و سایر مواد آیین نامه مضاربه و مقررات موقت اجرائی آن، عامل (طرف عهده دار امور) باید در صورت اجرای مفاد آیین نامه و قرارداد، عملیات مربوط به مضاربه را به صورت زیر در دفترها ثبت کند:

الف - هنگام دریافت وجوه از مضارب (بانک):

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک	مضارب	وجوه دریافت شده

ب - سود و زیان حاصل از عملیات تجاری مرتبط با قرارداد مضاربه باید

جداگانه در دفترها و در حساب سود و زیان مضاربه مشخص شود. پس از پایان مدت قرارداد یا عملیات تجاری مربوط، انعکاس آن در حسابها به صورت زیر خواهد بود.

یادآوری می شود که در مورد نگهداری جداگانه حساب سود و زیان مضاربه، باید حساب عملکرد مضاربه و کلیه حسابهای مربوط به آن، از قبیل حساب خرید مضاربه، هزینه های مضاربه، قیمت تمام شده مضاربه و فروش مضاربه نیز جداگانه نگهداری شود:

بدهکار	بستانکار	معادل
سود و زیان مضاربه	مضارب	سهم سود بانک

ج - زمان تسویه حساب و پرداخت به مضارب بابت تسهیلات استفاده شده:

بدهکار	بستانکار	معادل
مضارب	بانک	اصل مبلغ مضاربه و سهم سود بانک
سود و زیان کل	سود و زیان مضاربه	سهم سود عامل

ثبت های فوق با این فرض است که قرارداد مضاربه به سود بینجامد. ولی اگر عملیات مضاربه زیان به بار آورد جای ستونهای بدهکار و بستانکار تغییر می کند. باید به این نکته نیز اشاره شود که به علت ثابت بودن سود دریافتی توسط بانک، در صورتیکه حاصل مضاربه زیان یا سود کمتری از سود پرداختی به بانک باشد، مضارب باید مابه التفاوت مربوط را به حساب هزینه های مالی مضاربه منتقل کند که این امر نشانه خروج از اصول و ضوابط قرارداد مضاربه است.

چنان که مشاهده می شود انجام عملیات فوق در دفترهای حسابداری موکول به تحقق تمامی شرایط قرارداد است، در صورتی که از نظر حسابداری چنانچه کنترل های لازم از طرف بانک اجرا نشود و دریافت تسهیلات به صورت وام یا بهره ثابت و در قالب یکی از عملیات بانکی بدون ربا انجام پذیرد، قرارداد صوری بوده و به صورت زیر در حسابها ثبت می شود:

الف - زمان دریافت تسهیلات:

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک	تسهیلات بانکی	مبلغ دریافتی طی قرارداد
هزینه های سنوات آتی	تسهیلات بانکی پرداختی	کل سودتضمین شده

ب - در پایان سال مالی (در صورتیکه زمان پایان قرارداد در سال مالی بعد باشد):

ورق بزنید

حسابداری تسهیلات بانکی

بدهکار	بستانکار	معادل
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	سهم سود تضمین شده مربوط به سال مالی

ج - زمان تسویه حساب و پرداخت به مضارب بابت تسهیلات استفاده شده:

بدهکار	بستانکار	معادل
تسهیلات بانکی	بانک	اصل مبلغ مضاربه و سود تضمین شده
پرداختی		سهم سود تضمین شده
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	سهم سود تضمین شده مربوط به سال مالی

انعکاس عملیات فوق در دفترهای حسابداری نشان می دهد که عمل مضاربه به صورت یکی از عملیات معمول بانکداری سنتی ثبت شده و دلایل و فراین نیز حکایت از صحت این امر دارند.

۵ - فروش اقساطی

آیین نامه موقت اجرایی فروش اقساطی، معاملات مربوط را به ۳ نوع، شامل فروش اقساطی مواد اولیه و لوازم بدکی و ابزار کار، فروش اقساطی وسایل، ماشین آلات و تأسیسات، و فروش مسکن تفکیک کرده است. در اینجا با توجه به بررسی نحوه ثبت معاملات مزبور در دفترها و مشابهت هر ۳ نوع از لحاظ ماهیت قرارداد، فروش اقساطی وسایل، ماشین آلات و تأسیسات به عنوان مبنای بررسی برگزیده شده است. براساس ماده یک آیین نامه مقررات موقت اجرایی فروش اقساطی وسایل، ماشین آلات و تأسیسات، وسایل، ماشین آلات و تأسیسات به آن دسته از کالاهایی اطلاق می شود که عمر مفید آن بیش از یک سال باشد و طبق ماده ۲ آیین نامه مزبور، بانکها می توانند؛ به منظور ایجاد تسهیلات لازم جهت استفاده در امور تولیدی و خدماتی، کالاهای موضوع ماده یک این آیین نامه را بنا به درخواست کتبی متقاضیان و تعهد آنها مبنی بر خرید کالاهای مورد درخواست، خریداری کنند و به صورت اقساطی به متقاضی بفروشند. ماده ۳ آیین نامه پیشگفته، قیمت فروش کالا را به شرح زیر تعیین می کند:

قیمت فروش کالاهای موضوع این آیین نامه با توجه به قیمت تمام شده تعیین خواهد شد. در هر حال سود بانک از ۸ تا ۱۲ درصد در سال، نسبت به قیمت تمام شده تجاوز نخواهد کرد.

با توجه به مفاد مواد پیشگفته، عملیات مربوط به قرارداد فروش اقساطی

باید به شرح زیر در دفاتر متقاضی منعکس شود:

الف - هنگام انعقاد قرارداد فروش اقساطی و واريز سهم بیش پرداخت خرید:

بدهکار	بستانکار	معادل
بیش پرداخت سرمایه ای	بانک	بیش پرداخت (سهم متقاضی)

ب - زمان دریافت تسهیلات فروش اقساطی (خرید اموال):

بدهکار	بستانکار	معادل
اموال فروش اقساطی	بانک (فروشنده)	تسهیلات دریافتی از بانک
اموال فروش اقساطی	بیش پرداخت سرمایه ای	بیش پرداخت (سهم متقاضی)

یادآوری می شود که اموال مزبور تا تسویه کامل تسهیلات فروش اقساطی در وثیقه بانک قرار دارد.

ج - هنگام پرداخت اقساط:

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک (فروشنده)	بانک	مبلغ تعیین شده به عنوان یک قسط

د - در زمان تسویه حساب و پرداخت آخرین قسط و انتقال مالکیت علاوه بر ثبت مندرج در بند «ج» فوق، عمل زیر نیز در دفترها منعکس می شود:

بدهکار	بستانکار	معادل
اموال	اموال فروش اقساطی	قیمت تمام شده اموال خریداری

ثبت فوق نشاندهنده تسویه دین شرکت در مورد خرید اموال و رفع محدودیت در اعمال مالکیت نسبت به اموال است. حال باید دید آیا متقاضی در مدتی که اموال در وثیقه بانک است، در اعمال مالکیت از قبیل فروش یا تعویض اموال محدودیت دارد یا خیر؟

در اعمال مالکیت نسبت به اموالی که واگذاری حق مالکیت آنها مستلزم انجام تشریفات قانونی خاصی است، این محدودیت وجود دارد ولی در سایر موارد میزان محدودیت بستگی به میزان نظارت بانک دارد که در حال حاضر، این نظارت با توجه به ساختار تشکیلاتی بانکهای تجاری در حداقل ممکن است. ضمن اینکه در بیشتر موارد به دلیل صادر نشدن فاکتور از طرف فروشنده

۶ - جعاله

طبق ماده یک آیین نامه جعاله و مقررات موقت اجرایی آن، جعاله عبارت است از التزام شخص به ادای عوض (مبلغ) در مقابل عملی مشخص. در جعاله:

الف - طرفی که عمل را انجام می دهد «عامل».

ب - طرفی که تعهد پرداخت اجرت (کارمزد) را می کند «جاعل» (کارفرما).

ج - مبلغ پرداختی به عامل، «جعل» (عوض) نامیده می شود.

طبق ماده ۲ آیین نامه مزبور «بانکها می توانند عملیات مجاز بانکی را از طریق جعاله انجام دهند». و براساس تبصره این ماده، بانکها موظفند در مواردی که برای عملیات مجاز بانکی، از طریق سایر عقود شرعی، نظیر مضاربه، مشارکت و غیره امکانپذیر است، از انجام به جعاله خودداری نمایند. مفاد مواد آیین نامه، نوع معاملات مربوط به تسهیلات جعاله را به طور واضح مشخص نکرده است و معلوم نیست که بانک، حتی به طور صوری چه نظارتی بر معامله دارد و چنین برمی آید که منظور بانک از تسهیلات جعاله، اعطای وام به صورتی غیر از اشکال ذکر شده قبلی بوده و انتظار دریافت اصل و سود تضمین شده در سررسید مقرر، مطلوب بانک می باشد، لذا از دیدگاه حسابداری این نوع تسهیلات نیز مانند سایر تسهیلات اعتباری متداول است و نتهای لازم در این مورد نیز مانند نتهای ذکر شده در سایر تسهیلات دریافتی در دفاتر حسابداری انجام می پذیرد.

به طور کلی در مورد هزینه های پرداختی تحت عنوان سود تضمین شده به بانکها، یادآوری می شود که وزارت امور اقتصادی و دارایی این هزینه ها را به عنوان هزینه های قابل قبول می پذیرد که این امر نیز بر هزینه مالی بودن سود تضمین شده پرداختی به بانکها، تأکید دارد. گذشته از این میزان حداقل سود ذکر شده در آیین نامه اجرایی عملیات بانکی بدون ربا، اخیراً به ۱۴ درصد تا ۲۵ درصد افزایش یافته است.

از آنچه در این نوشته به صورت اجمال نگاشته شد، نتیجه می شود که در بسیاری از موارد عملیات بانکی بدون ربا در ارتباط با اعطای تسهیلات به تولیدکنندگان و تجار، غالباً به عملیات اعتباری عادی تبدیل شده و از قراردادهای و سایر مدارک ردوبدل شده صرفاً به صورت صوری استفاده می شود. علت این امر، عمدتاً به ساختار سازمانی بانکها و عدم تخصص در امور مختلف مربوط می شود، و البته نیاز به اصلاح دارد. ●

اولیه به نام بانک و همچنین صادر نشدن فاکتور فروش از طرف بانک برای متقاضی و پرداخت بهای اموال مورد قرارداد از طرف بانک، فقط براساس مدارک ارائه شده توسط متقاضی، قیمت اموال خریداری شده از طرف متقاضی به بهای خرید نقدی و طبق مدارک خرید از فروشنده اول است و تفاوت قیمت نقدی و قیمت فروش اقساطی که ضریبی از قیمت نقدی است (سود تضمین شده فروش اقساطی) باید جداگانه در حسابها ثبت شود و قرارداد منعقد شده بین بانک و متقاضی نیز با این امر مغایرت دارد و صوری می نماید. لذا در صورت عدم نظارت کامل بانک و عدم رعایت کلیه مفاد مواد آیین نامه و قرارداد منعقد شده و اعطای تسهیلات از طرف بانک به متقاضی صرفاً با انتظار دریافت اصل و سود تضمین شده مورد نظر در سررسیدهای مقرر، تسهیلات دریافتی از دیدگاه حسابداری به شکل وام و به صورت یکی از عملیات بانکداری سنتی بشرح زیر در حسابها منعکس و هزینه مربوط بعنوان هزینه مالی تلقی می شود:

الف - هنگام دریافت تسهیلات:

بدهکار	بستانکار	معادل
بانک	تسهیلات بانکی	وجوه دریافتی
هزینه های سنوات آتی	تسهیلات بانکی	از بانک
	پرداختی	کل سود تضمین شده

یادآوری می شود که نحوه مصرف تسهیلات دریافتی با توجه به ماهیت آن از نظر حسابداری، مورد نظر نیست و از چگونگی ثبت آن صرف نظر شده و به سایر موارد پرداخته می شود.

ب - زمان پرداخت اقساط تا آخرین قسط و تسویه:

بدهکار	بستانکار	معادل
تسهیلات بانکی	بانک	اصل و سود تضمین شده
پرداختی		یک قسط
هزینه های مالی	هزینه های سنوات آتی	سهم سود تضمین شده
		یک قسط

چنانکه مشاهده می شود، ثبت عملیات فروش اقساطی از دیدگاه حسابداری مانند ثبت تسهیلات متداول بانکداری سنتی است. که این مسئله مانند سایر موارد به ماهیت واقعی تسهیلات بازمی گردد.